

Ráröffennek, összeröffennek.

(A gróf Károlyi generális károlyi kanászgenerálisa)

Rá-röffen így van értelmezve a M. Tájszótárban: rátámad. Például ez a mondat szolgál: „Úgy rám *röffenek*, mintha én volnék az oka.“

Többes számban van a *röffen*. Valóban, nem is lehetne itt egyes számban. Nem mondhatom azt, hogy „valaki rám *röffen*“, hanem mindig csak *több ember egyszerre röffenhet össze* valaki ellen. A többes szám oka az, hogy ez a kép a disznócsordáról van véve. A disznócsorda szokása, hogy ha egy tagját bántják, a többi menten nagy rőfögéssel egy csoportba verődik, úgy készül védelemre vagy támadásra. „Ez is megjegyzésre méltó ő-bennek, hogy ha az ő malaccai közül egyik megsértetik, annak *megrivallására* az egész nyáj disznó menten öszvefut“ — mondja *Miskolczi* (149).

A disznóknak ilyen összeröffenését emlegeti a „kanászok generálisa“ *Szacsavay Sándornak* egy 1800 körül följegyzett anekdotájában. Érdemes szóról-szóra elolvasni. Nemcsak a *ráröffennek*, *összeröffennek* értelmének *nyelvbészeti* megfejtése végett, hanem egyébért is. *Néprajzi* érdekű a kanász alakja s a kanász és gróf közti viszony. *Szépirodalmi* értéke is van e följegyzésnek — (olyan éme lyítők sok más, íróasztal mellett kigondolt népies történelben a népismeret nélkül elképzelt népi alakok!)

Így vagyon megírva ez az igaz és szép história:

*

Egy híres hadi-vezér, Gróf Károli*, hajdan egy vadászatot indítván a Károly körül lévő nagy erdőben, német vadász kíséretben ellévelyedik egykor és addig jár, még egy időtöltött zsíros kanászra végre rátalálván, azt kérdi tőle:

— Ki embere vagy?

— Én, uram — felel — a generál Károlié.

— Micsoda ember az a generál Károli?

* Gróf Károlyi Ferenc (1705—1758).

— Hát uram, nem ismeri kend? Hiszem nagy úr ám az, övé itt Károlyban az a nagy udvar, Bécsig megy az ám a maga jószágán! Csak a király nagyobb ember annál!

Azonban egy nagy tajtékos szájú kan megfordulván azon a helyen, kérdi Károli a kanásztól:

— Vagynak-é még több ilyen szép kanjaid a nyájban?

— Uram, nincs az egész országban több ilyen sertésfóka, mint az enyim; szégyelleném is ám, ha volna! Én vagyok a generálisnak az első kanásza, én parancsalok mind a többinek!

— Mutatnál hát még egy szép kant nékem — s ezzel általad egy tallért néki.

Elfütytyentvén magát a kanász, nagy felszóval kiáltja:

— Generál Zrinyi!

Csakhamar elérkezik egy tajtékos szájú nagy kan, ki egyenesen a kanászhoz menvén, [az] ennek fejét megvakargatván, szüre újjából sült malachúst vet néki.

— Már e szép kan — mond Károli — de nincs néked több ilyen!

— Különbek vagynak uram, mindjárt megmutatom!

Erre nagyot fütytyentvén, újra kiált:

— Generál Nádasdi!

Megérkezik egy tajtékos szájú, még nagyobb kan, s ezzel is az előbbeni módon bánván, elbocsátja, s újra fütytyent, kiáltván:

— Generál Bezerédi!

Már még egy szebb kan érkezvén meg erre, ezzel is minekutánna a régibb módon bánt volna, megdícséri a gróf hathatósan sertéseit.

— Még semmit se látott ked, uram!

Megint fütytyent (már ekkor tűzben volt a megdícsért kanász) s elordítja magát negyedszer:

— Generál Károli!

Ekkor megérkezik egy fél agyarú kan még tajtékosabb szájjal, melynek fél agyara csaknem egy arasznyira ér ki szájából. Ezzel is az előbbi módon bánván, mond a kanász:

— Uram! Ez az a vitéz kan, ki csaknem egy akkora farkast vágott le — én nyúztam meg a két kezemmel — már ilyen ám nincs több az országban!

Erre elmosolyodván a gróf, jegyzőkönyvét elévész s a kanásznak nevét feljegyezvén, kérdi tőle:

— Gyöszte! Miért nevezted te ezeket a kanokat azoknak a generálisoknak nevekre?

— Uram! Mikor a vad eljö s meg akarja fókámat gyalázní, ezek négyen előrdítván magukat, azonnal az egész fóka sertés összeveri magát, ezek a négy szegeletrre állanak, s nincs olyan vad, hogy fókámat meggyalázhassa.

Valamint ha ezen négy generális ébren van az országban, mind a két földre alhatik a király.

Elbámulván Károli a zsiros kanászon, tovább mégyen és csakhamar vadásztársaira találkoztván, a történt dolgot elébeszéllé.

Ezzel estvére kelve hazaérkezvén a gróf Károlyba, azonnal parancsol, hogy ez s ez a kanász hónap egy órára nyájával együtt jelenjék meg az udvarban. Maga pedig vadásztársainak egy víg ebédet adván, másnap vendégeivel együtt lemegy az udvarra sertésnyájának látására, hol a kanásznak éppen ezeket kellették cselekedni. Ekkor a kanásznak egy jó ebédet és bort eleget adván, [az] nyája közepette az udvaron evett és ivott. Végre ott le is feküdt és elaludt.

Erre a kanászra a gróf különös gondot akarván viselni, nemcsak kanászok generálissának tette, hanem manumittálta. (Bogárdi: Régi Módi Kalendárium 11—3.)

*

Ez a híven lejegyzett történet mutatja, milyen kedvvel figyeli a mi népünk a körülötte lévő állatokat. Olyan tulajdonságokat lát bennük, melyek közösek az emberekkel s így az állat szokásaira szabott szók átesaphattak emberek magukviselésére. Így a *ráröffennek*, *összeröffennek* is.

*

Ez a szófejtés, valamint a *civakodik*-ról és *rágalmaz*-ról írott is (NNyv. I:298), erősíti azokat a magyarázataimat, melyeket „Szent István korában délmagyarországi ruménok, kopasz pele és szőrös móka” című cikkemben (NNyv. I:97, 171) előadtam. Amaz előző közleményeimben azokról a nyelvünkbeli elemekről szóltam, melyek a következő állatok megfigyeléséből keletkeztek: *mókus*, *pulyka*, *galamb*, *gödény*, *here*, *disznó*, *hórcsók*, *nadály*, *róka*, *bagoly*, *eb*. E fejtegetéseimben bebizonyítottam képtelenségét annak az Ungarische Jahrbücherben megjelent politikai irányú tanulmánynak, mely az oláh *peleag* (= kopasz) szót a magyar *pele* szóból származtatja s ebből és ehhez hasonló tudománytalan szóegyeztetések-ből arra következtet bevallott politikai céllal, hogy az oláhok már Szent István korában (tehát majdnem ezer évvel ezelőtt!) a Magyar Birodalom déli síkjain laktak.

Mészöly Gedeon

Verfasser erklärt in diesem Artikel — wie auch schon in einigen früheren (NNyv. I: 97, 171, 298) — die Entstehung solcher ungarischen Wörter und Ausdrücke, die auf der Beobachtung des Verhaltens einzelner Tiere beruhen. Diese Erörterungen erweisen jenen Artikel der Ung. Jahrbücher (XX: 7) als verfehlt, welcher das rumänische Wort *peleag* ‚kahl‘ aus dem ungarischen *pete* ‚Bilchmaus‘ od. ‚Haselmaus‘ ableitet und daraus, wie auch aus anderen irrigen ungarisch-rumänischen Wortvergleichen, folgert, dass die Rumänen schon zur Zeit des heiligen Königs Stefan (beiläufig um 1000 n. Kr.) in den südlichen Ebenen des ungarischen Reiches wohnten. Dieser Artikel der UJB. (*Günter Reichenkron*: Die Bedeutung des rumänischen Sprachatlas für die ungarische und türkische Philologie) ist nicht nur in wissenschaftlicher Hinsicht verfehlt, sondern sein Erscheinen ist auch aus politischen Gründen bedauernswert.